

Aneta Kaźmierczyk

Katedra Prawa

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Warunki stosowania analogia legis

Streszczenie

W artykule zaprezentowana została możliwość stosowania przepisu czy normy prawnej do przypadku podobnego, lecz przez przepisy prawa nieunormowanego. Omówiono samo pojęcie *analogia legis* oraz przesłanki warunkujące możliwość zastosowania tego rodzaju wnioskowania. Poruszona została problematyka luki w prawie, a także ustalenia podobieństwa pomiędzy stanem faktycznym nieunormowanym i unormowanym przepisami. W dalszej kolejności wskazano okoliczności wykluczające stosowanie *analogia legis*. W artykule przedstawiono również w zarysie inne sposoby wnioskowania z norm.

Słowa kluczowe: prawo cywilne, interpretacja przepisów, wykładnia, stosowanie prawa.

1. Pojęcie analogia legis

Wnioskowanie przez analogię w powszechnym rozumieniu polega na „stosowaniu jakiegoś przepisu czy normy prawnej do przypadku podobnego, lecz przez przepisy prawa nieunormowanego” [Nowacki 1966, s. 9–11]. Wnioskowanie *per analogiam* jest zatem sposobem rozstrzygania przypadków nieunormowanych przepisami – środkiem służącym do wypełniania różnego rodzaju luk w prawie. Istota analogii tkwi we wnioskowaniu opartym na podobieństwie.

Wskazać w tym miejscu należy, że takie rozumienie wnioskowania *per analogiam* – jako środka służącego do wypełniania luk w prawie – jest wspólne dla większości autorów, jednakże nie jest to stanowisko jedyne. J. Nowacki w swojej pracy poświęconej *analogia legis* wymienia dwa inne poglądy na temat pojmowania wnioskowania *per analogiam* [Nowacki 1966, s. 45–62]. Zgodnie z pierwszym z nich tylko sam sposób wnioskowania decyduje, czy w danym

przypadku mamy do czynienia z wnioskowaniem *per analogiam*. W myśl tego poglądu wnioskovanie *per analogiam* może być stosowane pomiędzy przypadkiem unormowanym i nieunormowanym przez prawo, jak również między dwoma przypadkami prawnie unormowanymi. Nadto przy wnioskowaniu między dwoma przypadkami prawnie unormowanymi nie jest ono ograniczone tylko do sytuacji, w których zastosowanie analogii jest celowe z uwagi na niejasność treści czy nieostrość zakresu stosowania jakiegoś przepisu. Może być bowiem stosowane także w sytuacji porównywania dwóch przepisów, z których żaden nie nasuwa wątpliwości, lecz postanowienia jednego zbyt daleko odbiegają od postanowień drugiego. W związku z tak rozumianym wnioskowaniem *per analogiam* rozróżnia się analogię w wykładni prawa i analogię w stosowaniu prawa. Analogia w wykładni prawa dotyczy tych przypadków, w których interpretator uzyskuje rezultat w drodze wnioskovania, jednakże rezultat ten nie wychodzi poza zakres objęty unormowaniem przez prawo pozytywne (*analogia intra legem*). Analogia w stosowaniu prawa dotyczy natomiast tych przypadków, w których skutki prawne ustalane drogą wnioskovania *per analogiam* wychodzą poza zakres objęty unormowaniem przepisami prawa pozytywnego (*analogia extra legem*). Przykładem odmiennego rozumienia wnioskovania *per analogiam* jest pogląd, że wnioskovanie *per analogiam* to wszelkie wnioskovanie występujące w procesie stosowania prawa, a więc każda subsumcja określonego stanu faktycznego pod postanowienia odpowiedniego przepisu stanowi wnioskovanie *per analogiam*.

Określenie *analogia legis* narzuca konieczność rozróżnienia jej od *analogia iuris*. Zarówno *analogia legis*, jak i *analogia iuris* stanowią rodzaj *argumentum a simili*, jednakże *analogia legis* dotyczy – jak już zostało wspomniane – sytuacji stosowania jakiegoś przepisu prawa do zdarzeń podobnych. *Analogia iuris* dotyczy natomiast sytuacji, w której podstawę do wnioskovania wywodzi się z założenia konsekwencji ocen prawodawcy. Zgodnie z założeniem *analogia iuris* jeśli obowiązują normy odwołujące się do jakiejś zasady prawa czy oceny, to będzie obowiązywała także norma, która nie została wyrażona w tekście prawnym, ale która odwołuje się do tej samej zasady. Wnioskovanie to prowadzi zatem do skonstruowania normy regulującej stan rzeczy objętej luką prawną, poprzez odwołanie się do domniemanych preferencji aksjologicznych prawodawcy, zasad prawa lub zasad określonej gałęzi prawa [Nawrot 2007, s. 249]. Od *analogia legis* odróżnia ją zatem to, że podstawą analogii nie jest konkretny przepis, ale zasada legitymowana uzasadnieniem aksjologicznym. *Analogia iuris* traktowana jest jako bardzo niepewny typ wnioskovania i na ogół kwestionuje się ją w dogmatyce prawa cywilnego. Wnioski o obowiązywaniu nieusankcjonowanych norm wyprawdza się z wielu rozstrzygnięć dotyczących innych od rozważanej kwestii stanów faktycznych, które jednak wskazują na określony system preferencji wartości, jakimi kieruje się w swych ocenach prawodawca. U podłoża wnioskovania zawsze

tkwić będą spory o to, jakie oceny przyjmowane są przez prawodawcę. Jak wskazuje się w doktrynie, jednym ze stanowisk w tego rodzaju sporach jest absolutyzowanie systemu wartości przyjmowanych przez interpretatora i przypisywanie temu systemowi wartości prawodawcy [Ziemiński 1980, s. 296–297]. Inne stanowisko zakłada dopuszczalność tylko jednego szczegółowego systemu charakterystycznego dla danej epoki. Zgodnie z jeszcze innym poglądem – podstawą ustalania systemu wartości jest odwoływanie się do wypowiedzi faktycznych prawodawcy, zawartych np. w preambule do ustawy. Niekiedy jednak uzasadnienia oficjalne mogą zawierać deklaracje niezgodne z tym, co nasuwa językowa interpretacja tekstu ustawy. Dlatego też ten typ wnioskowania może okazać się bardzo zawodny.

2. Kryteria stosowania analogia legis

2.1. Luka w prawie

Pierwszym warunkiem, który musi zaistnieć, by można było podjąć wnioskowanie *per analogiam*, jest ustalenie, że rozstrzygany przypadek nie jest unormowany przepisami, czyli istnieje tzw. luka w prawie.

W doktrynie podkreśla się, że ustalenie, czy dany fakt jest, czy też nie jest unormowany przepisami, zależy od przyjęcia określonej teorii wykładni prawa [Nowacki 1966, s. 165–166]. Na gruncie tzw. statycznych teorii wykładni prawa, zakładających stałość i pewność prawa, zakres przypadków objętych unormowaniem będzie mniej obszerny niż na gruncie tzw. dynamicznych teorii wykładni prawa, dążących do dostosowania postanowień prawa do wymogów najszerzej rozumianego „życia” oraz kierujących się ocenami celowości i słuszności. Można przy tym wyróżnić grupę przypadków, które na gruncie każdej z tych teorii uznane będą za unormowane bądź nieunormowane przepisami. Zdaniem J. Nowickiego [1966, s. 165–166] „podobnie sprawa ta przedstawia się na gruncie tych koncepcji, według których wnioskowanie z analogii może mieć miejsce również i w obrębie unormowania pozytywnego. I w tym bowiem przypadku stosujący prawo musi ustalić, że dwa podobne stany faktyczne nie wywołują takich samych czy podobnych skutków prawnych [...] oraz musi ocenić rozwiązanie przyjęte w postanowieniach prawa pozytywnego jako niezadowolające z punktu widzenia wartości, którymi jego zdaniem »trzeba« się kierować”.

Ilustracją omawianego zagadnienia może być przedstawienie kilku stanowisk judykatury i doktryny na temat tzw. luki w prawie. Jak wskazywał Sąd Najwyższy [Uchwała SN z dnia 11 października 1991 r. ...], luka w prawie występuje wówczas, gdy dla określonego stosunku społecznego niebędącego prawnie obojętnym (niepozostającym poza sferą zainteresowania prawa) nie ma normy prawnej, czy to wyraźnej, czy to dającej się wyprowadzić w drodze wykładni.

W takiej sytuacji wnioskowanie *per analogiam* stanowi środek służący do wypełnienia występującej luki w prawie. Zgodnie z innym stanowiskiem Sądu Najwyższego [Wyrok SN z dnia 25 listopada 1997 r. ...] luka w prawie występuje m.in. wtedy, gdy dla danego stanu faktycznego brak jest w ogóle uregulowania. W jeszcze innym orzeczeniu [Uchwała SN z dnia 26 września 1969 r. ...] Sąd Najwyższy wskazał, że luka w prawie występuje nie tylko wtedy, gdy dla danego stanu faktycznego brak jest w ogóle uregulowania, ale także wówczas, gdy istnieje uregulowanie ogólne, które można odnieść do tego stanu faktycznego, ale które jest całkowicie nieadekwatne do uzasadnionych potrzeb społecznych. Unormowanie nieodpowiadające potrzebom społecznym jest zatem równoznaczne z brakiem uregulowania. W takiej sytuacji należy zatem przyjąć, że istnieje luka w prawie uzasadniająca zastosowanie *analogia legis*.

W doktrynie [Radwański 1982, s. 104], jak również w orzecznictwie [Postanowienie SN z dnia 25 maja 2001 r. ...] zaznacza się, że luka w prawie winna być rozumiana jako luka techniczna, a nie jako luka aksjologiczna¹. Luka techniczna polega na tym, że z jednej strony system prawny obejmuje swą regulacją określone fakty, które tym samym nie są prawnie indyferentne, a z drugiej strony – brak jest niezbędnych norm do określenia konsekwencji prawnych związanych z tymi faktami [Ziemiński 1980, s. 220–224]. Luka aksjologiczna oparta jest natomiast jedynie na ocenach, że jakieś zjawisko powinno być objęte regulacją prawną. W wypadku luki aksjologicznej nie chodzi o niepełność systemu czy też o jego wadliwość, lecz o to, że system ten nie jest merytorycznie taki, jaki zdaniem wyrażającego opinie winien być.

2.2. Istnienie podobieństwa pomiędzy stanem faktycznym nieunormowanym przepisami a stanem faktycznym unormowanym przepisami

Kolejnym warunkiem stosowania *analogia legis* jest ustalenie podobieństwa między faktem, który jest objęty unormowaniem przepisami, a faktem nieunormowanym. Jak wskazuje się w doktrynie [Nowacki 1966, s. 17–43], ustalenie

¹ W uzasadnieniu orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2001 r. wskazano, iż „luką w prawie jest taki brak regulacji, co do którego można racjonalnie twierdzić, że nie jest przez ustawodawcę zamierzony. Ponadto nie może być mowy o tzw. lukach pozornych oraz lukach w tym sensie, że ktoś uważa, iż dane materie powinny być prawnie uregulowane, a nie są, co należałoby potraktować jedynie jako niezgodności czyjegoś ideału prawnego z prawem obowiązującym. Ocena, czy mamy do czynienia jedynie z kwestią prawnie obojętną, czy z luką w prawie, powinna być ściśle związana ze znajomością prawa pozytywnego oraz preferencjami aksjologicznymi i zamierzonymi celami, jakie postawił sobie ustawodawca. Dopiero na podstawie tych dwóch przesłanek można określić, czy dany stan rzeczy prawodawca świadomie pozostawił poza zakresem regulacji prawnej, czy też dopuścił do powstania luki w prawie” [Postanowienie SN z dnia 25 maja 2001 r. ...].

podobieństwa jest węzłowym punktem wnioskowania przez analogię, zatem wnioskowanie jest dopuszczalne w takim zakresie, w jakim występują wspomniane podobieństwa, a nadto przesądza ono sprawę wiązania bądź niewiązania skutków prawnych z przypadkiem nieunormowanym przepisami. Nie wszyscy autorzy akceptują jednak pogląd, że wnioskowanie *per analogiam* winno się opierać na prostym ustaleniu podobieństw pomiędzy dwoma przypadkami, z których jeden jest objęty unormowaniem przepisami. Zdaniem tych autorów, kierując się ocenami, należy jasno określić, że przepis wyznaczający skutki prawne dla konkretnego przypadku jest wyrazem jakiejś ogólnej racji, a ustalenie tej zasady polega na wyeliminowaniu nieistotnych elementów treści danego przepisu prawa. Ustalenie racji danego przepisu pozwala na określenie, czy przepis ten może być stosowany w drodze analogii do przypadku nieuregulowanego. Warunkiem zastosowania analogii jest ustalenie, że *ratio legis* jest wspólna dla obydwu przypadków, przy czym rozszerzenie zakresu stosowania danego przepisu może zmierzać tylko w kierunku objętym jego racją, nie zaś w kierunku dowolnym.

Zgodnie z kolejnym poglądem podobieństwo musi być ustalone nie pomiędzy faktami czy przypadkami, lecz pomiędzy postanowieniami jakiegoś przepisu prawa a przypadkiem nieunormowanym przepisami. *Analogia legis* polega na rozciągnięciu wyraźnych postanowień jakiegoś przepisu na przypadki zakresem tego przepisu nieobjęte. Punktem wyjścia są w omawianej koncepcji postanowienia przepisu prawa, które to zostaną lub nie zostaną *per analogiam* zastosowane do przypadku rozstrzyganego. Należy przy tym zaznaczyć, iż „bywa jednak i tak, że punkt wyjścia stanowi rozstrzygany przypadek, dla którego poszukuje się rozstrzygnięcia w postanowieniach przepisu podobnego czy też najbardziej podobnego”. Pojawiają się również opinie, że podstawę wnioskowania *per analogiam* stanowi połączenie elementów wymienionych w przedstawionych koncepcjach. W jednym z orzeczeń [Wyrok SN z dnia 23 marca 1999 r. ...] Sąd Najwyższy wskazał, że odpowiedź na pytanie, czy w danym przypadku można zastosować wnioskowanie przez analogię, uzależniona jest od tego, czy w konkretnym przypadku istnieją podstawy jej stosowania, czyli: czy istnieje luka w prawie, czy istnieje dostateczne podobieństwo rozpatrywanego stanu faktycznego ze stanem objętym hipotezą danej normy oraz czy w przypadku obydwu stanów występuje ta sama myśl legislacyjna. Podobnie w doktrynie zaznacza się, że „w każdej konkretnej sytuacji należy jeszcze ustalić (oprócz ustalenia, że istnieje luka w prawie), czy dany stan faktyczny jest stanem podobnym we wszystkich jego aspektach do objętego normą prawną, to znaczy, czy usprawiedliwia mniemanie, że różnice między tymi dwoma stanami faktycznymi są tak nieistotne, że za traktowaniem użyczenia jak najmu przemawia ta sama *ratio legis*” [Stefaniuk 1986, s. 235].

W literaturze podkreśla się, że to, który z przedstawionych sposobów wnioskowania przez analogię będzie stosowany w konkretnym przypadku, zależy zawsze od podmiotu wnioskującego [Nowacki 2000, s. 326–328]. To wnioskujący decyduje, czy zastosuje wnioskowanie przez podobieństwo czy w drodze wyrowadzania racji przepisu. Przy pierwszym ze wskazanych sposobów wnioskujący ustalać będzie bądź podobieństwo między typowym przypadkiem unormowanym przepisem i nieunormowanym, bądź „rozciągnięcie” postanowienia przepisu na przypadki podobne, stosując tenże przepis do przypadków jego zakresem nieobjętych. Niezależnie jednak od tego, czy za kryterium przyjęty zostanie jakiś niesporny przypadek unormowany przepisem, czy też językowe znaczenie przepisu, w obydwu tych sytuacjach problem sprowadza się do ustalenia bądź nieustalenia podobieństwa. Podobieństwo to jest charakteryzowane jako częściowa tożsamość cech, które wykazują obydwa przypadki. W trakcie ustalania podobieństwa nie chodzi jednak o wykazanie wszystkich różnic i zbieżności. Podobieństwo to jest ustalane tylko ze względu na pewne cechy, przy czym muszą to być cechy istotne. Podkreśla się, że podobieństwo powinno dotyczyć cech „prawnych”, że obydwa przypadki mają wskazywać te same „znamiona prawne” oraz że nie chodzi o jakiegokolwiek elementy identyczne, lecz o te, które decydują o rozstrzygnięciu prawnym.

2.3. Brak okoliczności wykluczających stosowanie analogia legis

Wymienione wyżej warunki nie są wystarczającymi. Konieczne jest również stwierdzenie, że wybrany przepis w ogóle można odnieść do przypadku nieunormowanego, uznanego za podobny do unormowanego. Teoria i praktyka stosowania prawa pokazują, że nie można wnioskować przez analogię, gdy z samego sformułowania bądź z treści postanowień danego przepisu prawa wynika, że chodzi w nim o wiązanie skutków prawnych wyłącznie z faktami w przepisie tym określonymi. Chodzi zatem o przepis, którego dyspozycję zastosować można wyłącznie w warunkach wymienionych w treści tego przepisu, choć zaznacza się, że „bywa jednak i tak, że wówczas, gdy ze sformułowania bądź z treści określonego przepisu prawa wynikałoby, iż skutki prawne należałoby wiązać tylko z przypadkami w przepisie tym wymienionymi, to jednak postanowienia tegoż przepisu bywają stosowane również do przypadków w nim niewymienionych” [Nowacki 1966, s. 170]. Należy przy tym podkreślić, że ustalenie, czy istnieje możliwość wnioskowania przez analogię z danego przepisu, jest uzależnione od przyjęcia zasady: „co nie jest wyraźnie nakazane czy zakazane, jest prawnie dozwolone” lub też zasady odmiennej – „co nie jest wyraźnie unormowane, jest prawnie irrelevantne”.

Kwestia stosowania danego przepisu w drodze analogii wynika nie tylko z oceny, którą z powyższych zasad należy się kierować, ale również z zaakceptowania lub niezaakceptowania jako wiążącej maksymy *exceptiones non sunt extendendae*, przez którą rozumie się również zakaz stosowania przez analogię przepisów o charakterze wyjątków. Część doktryny (zob. np. [Stefaniuk 1986, s. 235]), traktując powyższą maksymę jako dyrektywę postępowania, uznaje, że analogia do przepisu formułującego wyjątek jest niedopuszczalna. W sytuacji, w której przepis formułuje wyjątek od reguł ogólnych, analogię należałoby z góry wykluczyć, nie badając nawet, czy istnieje podobieństwo stanów faktycznych. Inna część doktryny [Longchamps de Berier 1922, s. 40; Nazar 1986, s. 230; Waśkowski 1936, s. 170–175] nie wyklucza analogii do przepisów wprowadzających wyjątki od postanowień reguł ogólnych, o ile spełnione są pewne warunki. Zasada niestosowania analogii do przepisów o charakterze wyjątków (można ją zastosować jedynie w bardzo ograniczonym zakresie) jest słuszna. Równocześnie jednak podkreśla się, że analogia do przepisu wyjątkowego jest możliwa, jeżeli spełnione są te same warunki, które spowodowały wydanie przepisu wyjątkowego, tak iż analogiczne zastosowanie prawa pozostanie w obrębie tej samej *ratio iuris*.

2.4. Zakaz stosowania analogia legis

Zakaz stosowania analogii uzależniony jest od istoty konkretnej gałęzi prawa. Zasadnicze znaczenie ma tu fakt, czy dany system ze względu na swoją istotę powinien być systemem zamkniętym o wyraźnie zarysowanych konturach, czy też systemem otwartym [Mastalski 1989, s. 115].

W prawie cywilnym korzystanie z *analogia legis* jest zjawiskiem powszechnym [Stelmachowski 1984, s. 421–423]. W sytuacji, w której żaden z przepisów prawa (nawet pomimo przeprowadzenia analizy językowej) nie określa skutków prawnych wynikających z pewnej sytuacji, stosuje się *analogia legis* [Grzybowski, Skąpski i Wójcik 1988, s. 26]. Warunkiem jest jednak spełnienie kryteriów dopuszczalności tego rodzaju wniosku.

W prawie karnym z zasady *nullum crimen sine lege* wyprowadza się zakaz stosowania analogii na niekorzyść oskarżonego. Podkreśla się przy tym, że teoretycznie możliwe jest stosowanie – także w sferze przepisów prawa karnego materialnego – analogii na korzyść oskarżonego. Dopuszczalność stosowania analogii w prawie karnym procesowym przyjmuje się tylko wtedy, gdy analogia ta nie dotyczy przepisów o charakterze wyjątkowym, nie prowadzi do ograniczenia praw lub interesów uczestników postępowania, a zwłaszcza oskarżonego. Wskazuje się, że analogia w prawie karnym procesowym dopuszczalna jest w sytuacjach, gdy przepisy procedury przyznają określonym podmiotom – niekoniecznie tylko oskarżonemu – uprawnienia o charakterze gwarancyjnym. Niedopuszczalne jest

natomiast stosowanie analogii w odniesieniu do obowiązków procesowych oraz przepisów ograniczających uprawnienia gwarancyjne, gdyby skutkiem zastosowania analogii było rozszerzenie tych ograniczeń [Hofmański i Zabłocki 2011, s. 237–238].

W prawie administracyjnym przyjmuje się co do zasady możliwość stosowania analogii, z uwzględnieniem wyłączenia jej stosowania na niekorzyść obywatela [Smoktunowicz 1970, s. 152]. Skoro bowiem prawo administracyjne jest prawem ingerencyjnym, nakładane na obywateli obowiązki muszą wynikać z ustawy i nie można ich w drodze analogii rozszerzać.

Wspomnieć należy także o dopuszczalności stosowania analogii w prawie podatkowym. Samo stosowanie wnioskowania *per analogiam* w prawie podatkowym uznaje się za dopuszczalne [Ordynacja... 2010, s. 37]. Niedopuszczalne jest jednak stosowanie rozumowania *per analogiam* na niekorzyść podatnika. Zauważyć przy tym należy, że stosowanie analogii w zakresie materialnego prawa podatkowego jest zróżnicowane. Możliwości stosowania wnioskowania *per analogiam* w ramach ogólnego prawa podatkowego są większe niż w zakresie prawa szczegółowego, które winno w sposób precyzyjny i jednoznaczny regulować podstawowe elementy konstrukcji danego podatku. Najmniej zastrzeżeń budzi stosowanie analogii w procesach interpretacji przepisów procedury podatkowej. Wynika to ze służebnego – wobec prawa materialnego – charakteru tych przepisów. Zakładając, że realizacja norm prawa materialnego jest podstawowym (jeśli nie jedynym) celem procedury podatkowej, trudno byłoby akceptować sytuację, w której możliwe do usunięcia – także w drodze wykładni *per analogiam* – niedostatki jej uregulowań miałyby uniemożliwiać realizację tego celu. Problem może stanowić jedynie kwestia nie pogarszania sytuacji prawnej podatnika.

3. Inne sposoby wnioskowania

Analogia legis nie jest oczywiście jedynym sposobem wiązania skutków prawnych z przypadkiem rozstrzyganym a nieunormowanym przepisami. Można posłużyć się innymi sposobami wnioskowania. Taką regułą inferencyjną, opartą na założeniu konsekwencji ocen prawodawcy, jest wnioskowanie *a fortiori*.

Wnioskowanie *a fortiori* występuje w dwóch postaciach: *argumentum a maiori ad minus* (wnioskowanie z większego na mniejsze) oraz *argumentum a minori ad maius* (wnioskowanie z mniejszego na większe). Pierwsze z tych wnioskowań opiera się na założeniu, że komu nakazane jest czynić więcej, temu tym bardziej nakazane jest czynić mniej. Chodzi zatem o wnioskowanie z uzasadnienia silniejszego na słabsze. Drugi ze wspomnianych typów wnioskowań to wnioskowanie z uzasadnienia słabszego na silniejsze. Jego podstawę stanowi twierdzenie, że

jeżeli w normie prawnej zawarty jest zakaz określonego zachowania, to z normy tej wynika, że tym bardziej zakazane jest czynić „coś więcej”. W omawianym zakresie istnieje również możliwość zastosowania reguł instrumentalnego nakazu i zakazu. Na ich podstawie należy przyjąć, że jeżeli jakaś norma nakazuje adresatowi zrealizować określony stan rzeczy, to z normy tej wynika nakaz czynienia wszystkiego, co jest warunkiem koniecznym – w świetle aktualnej wiedzy o związkach przyczynowych – dla zrealizowania tego stanu rzeczy, oraz zakaz czynienia czegokolwiek, co jest warunkiem wystarczającym dla niezrealizowania tego stanu rzeczy.

Warto zaznaczyć, że sposobem wiązania skutków prawnych z przypadkiem rozstrzyganym a nieunormowanym przepisami jest również *argumentum a rerum natura* (wnioskowanie z natury rzeczy), jednak należy raczej odrzucić możliwość zastosowania tego rodzaju wnioskowania. W teorii prawa cywilnego „natura rzeczy” – czyli treść stosunków życiowych, ich etyczne podstawy, cele oraz wartość społeczna – zaliczana jest przez niektórych autorów do rzędu źródeł prawa [Waśkowski 1936, s. 239]. Właściwe wydaje się jednak opowiedzenie za innym poglądem [Zoll 1984, s. 16 i nast.], zgodnie z którym „natura rzeczy” rozumiana jest jako wyznacznik prawa, który może być prawem we właściwym znaczeniu, jeżeli stanie się treścią ustaw i uzyska w ten sposób moc obowiązującą. „Natura rzeczy” stanowić może zatem jedynie źródło wniosków *de lege ferenda*, a nie *de lege lata*.

Warto wspomnieć również o możliwości zastosowania innych rodzajów wnioskowań logicznych, które jednak nie zawsze będą dotyczyły sytuacji wiązania skutków prawnych z przypadkami nieunormowanymi przepisami.

Po pierwsze, wnioskowanie z norm o normach można rozpatrywać z uwzględnieniem wnioskowania *a contrario*. *Argumentum a contrario* (wnioskowanie z przeciwieństwa) stanowi odwrotność wnioskowania z analogii. Wnioskowanie to stosuje się wtedy, kiedy przepis będący jego podstawą zawiera zwroty „tylko”, „jedynie”, „wyłącznie”. Zgodnie z tym rozumowaniem jeżeli norma prawna wiąże skutki prawne jedynie z faktami wymienionymi w przepisie formułującym tę normę, to skutki prawne nie mogą wiązać się z innymi, nawet podobnymi faktami. Wnioskowanie *a contrario* i *per analogiam* wykluczają się wzajemnie, bowiem analogia wiąże skutki prawne z przypadkami nieunormowanymi przepisami, natomiast *a contrario* nie. Przyjmuje się zatem, że w sytuacji, w której uznaje się zasadność wnioskowania z analogii, niedopuszczalne jest stosowanie wnioskowania z przeciwieństwa i *vice versa* [Nawrot 2007, s. 250].

Dodatkowo wymienić można następujące rodzaje wnioskowania [Nawrot 2007, s. 250–251]:

– *argumentum ab exemplo* (wnioskowanie z przykładu) – to wnioskowanie, w którym wskazuje się na właściwości uzasadniające daną tezę. Posługiwanie się

tym rodzajem wnioskowania opiera się na odwołaniu do przykładu uważanego za wzorcowy w danej sprawie. Argument ten umożliwia dokonywanie wykładni zgodnie ze stanowiskiem doktryny czy też jakąś tezą orzeczenia sądu. Wnioskowanie z przykładu wykorzystuje się do wykazania prawdziwości zdania stwierdzającego istnienie przedmiotu o określonych właściwościach, jako kontrprzykład służący obaleniu danej tezy lub do częściowego uzasadnienia tezy ogólnej. Może też stanowić ono podstawę do wnioskowania przez analogię;

– *argumentum a rubrica* – wnioskowanie to stanowi systemową dyrektywę wykładni, w myśl której należy brać pod uwagę wewnętrzną systematykę aktu prawnego. Zgodnie z tym sposobem rozumowania istotne jest to, gdzie przepis się znajduje (w której części, księdze, dziale, rozdziale), i to właśnie miejsce decyduje o interpretacji normy;

– *argumentum a cohaerentia* (wnioskowanie ze spójności, z niesprzeczności) – to rodzaj wnioskowania odwołujący się do spójności systemu prawa, do jego niesprzeczności oraz założenia racjonalności ustawodawcy. Wnioskowanie *a cohaerentia* zakłada, że prawodawca nie ustanawia norm wzajemnie sprzecznych. Jeżeli norma stanowiąca wynik interpretacji danego przepisu okaże się sprzeczna z innymi normami wchodzącymi w skład systemu prawa, to na podstawie wnioskowania ze spójności można postulować odrzucenie tej normy;

– *argumentum a completudine* – to argumentacja odwołująca się do zupełności prawa. W myśl tej argumentacji należy przyjąć, że system prawa jest zupełny, a zatem nie posiada on luk (wszystkie zauważone luki mają charakter pozorny);

– *argumentum ab absurdo* (argumentacja odwołująca się do absurdu) to dyrektywa wykładni funkcjonalnej, zgodnie z którą należy odrzucić niedorzeczne interpretacje przepisu, a także te, które są sprzeczne z systemem wartości uznawanym przez prawodawcę. Stosując taki typ wnioskowania, jako przesłankę wykorzystuje się fakt, że nieuniknioną konsekwencją zaakceptowania jakiegoś stanowiska jest akceptacja innego, które jest stanowiskiem absurdalnym.

4. Podsumowanie

Analiza aktów prawnych prowadzi do wniosku, że w wielu wypadkach interpretator tekstu prawnego spotyka się z sytuacjami, które nie zostały *expressis verbis* uregulowane obowiązującymi przepisami, czyli z tzw. lukami prawnymi. W takich wypadkach powinien on w pierwszej kolejności posłużyć się dyrektywami wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej. Jeżeli jednak przy ich pomocy nie uda się usunąć luki w prawie, powinien posłużyć się regułami wnioskowań prawniczych. Jednym z rodzajów takich wnioskowań jest *analogia legis* polegająca na stosowaniu przepisu prawa do przypadku podobnego, który nie

został unormowany przepisami. Możliwość zastosowania tego rodzaju wnioskowania uzależniona jest jednak zarówno od spełnienia odpowiednich warunków, jak i od braku okoliczności wykluczających stosowanie *analogia legis* oraz braku zakazu stosowania *analogia legis* w obrębie konkretnych gałęzi prawa. Wszystko to przyczynia się do stwierdzenia, że dla prawidłowego wiązania skutków prawnych z analizowanym przypadkiem konieczna jest nie tylko wiedza o regułach stosowania poszczególnych wykładni prawa, ale też wiedza o regułach stosowania wnioskowań prawniczych.

Literatura

- Grzybowski S., Skąpski J., Wójcik S. [1988], *Zarys prawa cywilnego*, PWN, Warszawa.
- Hofmański P., Zabłocki S. [2011], *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Wolters Kluwer, Kraków.
- Longchamps de Berier R. [1922], *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Nakładem Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Mastalski R. [1989], *Interpretacja prawa podatkowego. Źródła prawa podatkowego i jego wykładnia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Nawrot O. [2007], *Wprowadzenie do logiki dla prawników*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Nazar M. [1986], *Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 1984 r. III CZP 42/84.*, OSPiKA 1986, nr 5, poz. 6
- Nowacki J. [1966], *Analogia legis*, PWN, Warszawa.
- Nowacki J. [2000], *Analogia legis a sprawiedliwość legalna [w:] Valeat aequitas. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Ordynacja podatkowa. Źródła i wykładnia prawa podatkowego* [2010], red. A. Kaźmierczyk, Difin, Warszawa.
- Postanowienie SN z dnia 25 maja 2001 r., WA 15/2001, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2001, nr 10, poz. 19.
- Radwański Z. [1982], *Problemy metodologiczne dogmatyki prawa cywilnego [w:] Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa. Materiały z sesji naukowej. Łódź 27–28 marca 1980 r.*, red. J. Wróblewski, Ossolineum, Wrocław.
- Smoktunowicz E. [1970], *Analogia w prawie administracyjnym*, PWN, Warszawa.
- Stefaniuk K. [1986], *Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 1984 r., III CZP 42/84.*, OSPiKA 1986, nr 5, poz. 6.
- Stelmachowski A. [1984], *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, PWN, Warszawa.
- Uchwała SN z dnia 26 września 1969 r. III CZP 8/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 97.
- Uchwała SN z dnia 11 października 1991 r., III CZP 37/91, OSNCP 1992, nr 4, poz. 50.
- Waśkowski E. [1936], *Teoria wykładni prawa cywilnego. Metodologia dogmatyki cywilistycznej w zarysie*, Izba Adwokacka, Warszawa.
- Wyrok SN z dnia 25 listopada 1997 r., III CKN 264/97, OSNC 1998, nr 5, poz. 83.
- Wyrok SN z dnia 23 marca 1999 r., II CKN 24/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 187.
- Ziemiński Z. [1980], *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, PWN, Warszawa.
- Zoll F. [1984], *Prawo cywilne w zarysie*, t. I, Księgarnia Powszechna, Kraków.

Conditions for the Use of Analogia Legis

The article examines analogia legis, the application of a legal rule to the facts of a similar but not by law regulated case. It starts with a discussion of the concept of analogia legis, followed by a look at conditions that enable the use of this type of reasoning and an examination of legal loopholes in order to determine the similarity between the facts not covered by normalisation and an actual state regulated by the law. The circumstances that would preclude the application of analogia legis are identified. Finally, other ways of drawing inferences from the rules of law beyond analogia legis are outlined.

Keywords: civil law, interpretation of the rules, application of the law, legal inference.